

door Richard van de Velde

Betuwe evacuees verlaten met paard en wagen hun dorp.

GELDERMALSEN - Op vrijdag 10 mei 1940 werden veel mensen rond vier uur 's morgens wakker van het gebrom van vele vliegtuigen en snelden naar het slaapkamerraam. Het machtige schouwspel dat ze toen zagen, zouden ze nooit meer vergeten. Beusichemmer Richard van de Velde neemt de lezer in een tweeluik mee naar de eerste oorlogsdagen in Geldermalsen e.o.

Geldermalsen en omgeving in de greep van de oorlog (deel 1)

Hoog in de mistige morgenlucht kwamen van het oosten alsmear nieuwe en steeds meer vliegtuigen, in strakke formaties, ronkend naderen en verdwijnen. Zware bommenwerpers, waartussen zilveren jagers cirkelden, alles trekkend in westelijke richting.

Hoe indrukwekkend dit gezicht ook was, direct beseften ze dat er aan onze neutraliteit een einde was gekomen. En toen kort hierop de radio al meldde, dat bij Rotterdam en Den Haag al parachutisten waren geland, hadden ze hierover zekerheid.

Binnen de kortste keren stonden overall massa's mensen op straat in de lucht te turen of bespraken druk hetgeen er boven hun hoofden gebeurde. Voor menigeen bleef deze vrijdag voor eeuwig in hun geheugen gegrift. Er heerste een verstikkende sfeer. Nergens werd die dag veel gewerkt. De radio stond doorlopend aan en met spanning werd er naar de nieuwsberichten geluisterd, die ongeveer om het half uur uitgezonden werden.

Verduisteringspapier was een kostbaar bezit geworden. Zij die het hadden, gingen snel aan het werk, om hun huis te verduisteren. Anderen gebruikten houten planken, wollen dekens, kastpapier en verdere lichtwerende stoffen.

Niemand sliep die nacht. Wat zou de dag van morgen brengen? Zouden hun leven, huis en bezittingen dan nog in ongeschonden staat verkeren?

Zaterdag 11 mei

Bij zonsopgang werd men ruw gewekt door het geratel van machiniegeweren, het gedonder van het afweergeschut en het gebrom van vliegtuigen. Op straat hoorde men daartussendoor ook nog een ware kakofonie van geluiden: ratelende wielen, hollende mensen, een geroep van „dekken, dekken!“ De straten waren vol militairen die waren teruggetrokken uit de grenslinies. Langs straten en wegen was het een onderbroken stroom van al-

lerlei voertuigen. De bevolking van Geldermalsen kreeg door inkwartiering ook binnenshuis haar deel aan het gebeuren.

De bevolking hield zich volmaakt kalm en wachtte met berusting de dingen af, die komen zouden. Ook deze dag hield de radio de bevolking in voortdurende spanning over de duizelingwekkende snelheid van de ontwikkelingen.

's Avonds na acht uur moest iedereen binnen zijn. Nauwgezet werd door de militairen toegezien dat geen onbevoegden zich op straat begaven. En in hun lichtdichte kamers zaten de burgers onrustig te wachten, op... ja, op wat? Een bombardement uit de lucht leek hen het waarschijnlijkst. Niets gebeurde echter en tenslotte besloot men maar te gaan slapen.

Zondag 12 mei (Pinksterzondag)

Eerste pinksterdag was het stralend weer. De weer vroeg overvliegende bommenwerpers zorgden weer voor de nodige spanning. Het was opmerkelijk hoe lang die spannende dagen duurde. Het leek alsof de oorlog al weken aan de gang was.

Doordat vrijwel in alle kerken troepen gelegerd waren, konden vele diensten niet doorgaan. De gehele dag bulderde hier of daar het afweergeschut en er ging geen uur voorbij, of vliegtuiggeronk klonk als een sombere dreiging in de oren. De radio deelde bijna onafgebroken luchtwachtberichten mee. Op straat moest men voortdurend bedacht zijn op dekking zoeken.

Toen kwam er plotseling een evacuatiebericht. De burgerij van Geldermalsen had er helemaal niet op gerekend. De burgemeester had van de militaire overheid de zekerheid gekregen dat zijn dorp niet hoefde te evacueren en dat voorbereidingen daarvoor dan ook niet nodig waren. Maar als een donderslag bij heldere hemel kwam de telegrafische opdracht dat de burgers binnen 24 uur volledig naar Gouda moesten evacueren. In enkele uren

tijd moest een ordelijke uittocht geregeld worden. De reden van de evacuatie was dat het gehele gebied onder water gezet zou worden. Behalve een schema voor de evacuatie, kregen de burgers een persoonlijk briefje van de burgemeester.

Tevens kregen de burgemeesters Pos van Beesd en Kolff van Deil opdracht om met hun bevolking ook naar Gouda te vertrekken.

Buurmalsen moest ook evacueren. Burgemeester Van der Borch tot Verwolde kreeg het bevel naar Benschop en Hoenkoop te vertrekken.

Dodelijk vermoeid van alle ervaringen zocht iedereen laat in de nacht zijn bed op. Zouden ze de volgende dag nog leven?

Maandag 13 mei (Pinkstermaandag)

De dag van de evacuatie. De radioberichten werden steeds verontrustender van vorm en inhoud.

Was de bevolking van Geldermalsen zo gelukkig om door particuliere auto's naar Gouda te worden vervoerd, in Buurmalsen moest men het zonder behoorlijk vervoermiddelen stellen.

De eerste groepen vertrokken om vier uur in de morgen op fietsen, paarden en wagens, bereidwillig afgestaan door de boeren, beladen met het hoogstnodige en voorzien van de nodige proviand. De route ging via Beesd, Leerdam, Meerkerk, Ameide en Lopik naar Benschop en Hoenkoop. Voor de zieken en ouden van dagen kreeg men de beschikking over twee autobussen van het Rode Kruis. Toen alles wat rijden kon was vertrokken, bleven er toch nog mensen achter.

Voor vertrek werd nog een laatste ronde door het dorp gemaakt 'dat er dood en verlaten' uitzag. Hier en daar werden enkele konijnen de vrijheid gegeven en staldeuren geopend om de nog aanwezige varkens of kleinvee gelegenheid te geven zichzelf te voeden. De gestuurde bussen bleken echter de route niet te kunnen volgen vanwege de smalle wegen en snel werd

besloten vanaf Beesd de nieuwe rijksweg te nemen en bij Vianen de Lekbrug over te gaan, wat niet zonder gevaar bleek.

Toen men bij de straatweg aankwam, kwamen er al vliegtuigen over, maar die namen in eerste instantie geen notitie van de autobussen. Bij het naderen van de Lekbrug werd dit echter anders. Ze scheerden laag over de bussen en schoten met hun boordwapens op de auto's en wierpen bommen. Bij de brug werd het verkeer door de militaire brugbewaking stilgelegd, waardoor een file ontstond en de vliegtuigen vrij spel kregen. De inzittenden van de bussen en auto's doken in de berm van de weg. Een bom sloeg in bij een groep voertuigen die op de Lekdijk stond. Overall liggen paarden en kapotgeschoten auto's.

Gosen de Gram uit Geldermalsen verloor bij deze beschieting het leven. Zijn ouders waren landbouwer Gerrit de Gram en Gerdina van Soelen. Ze kregen op de Lingedijk-Oost in Geldermalsen samen elf kinderen. Zowel moeder, Gosen en broer Jus waren licht lichamelijk gehandicapt aan handen en voeten. Als gevolg hiervan verrichtte de vrijgezelle „Goos“ in zijn ouderlijke huishoudelijk werk.

Toen de brug werd vrijgegeven, werd de reis voortgezet. Met veel vertraging werd Benschop en Hoenkoop bereikt, waar men al ongerust was geworden.

De uittocht van de 2650 inwoners uit Beesd was een chaos. Mensen die aangesteld waren om een en ander goed te laten verlopen, waren nergens te zien. Iedereen immers leefde in grote onzekerheid en zocht zelf een manier voor een veilig heenkomen.

Zieken en bejaarden werden vervoerd met de enige twee veewagens die Beesd bezat. Ze waren voorzien van stro en enkele matrassen. Zo haalde de veewagen van Huib Hoos de oma van Henk van Buuren op. De 38-jarige ongehuwde dochter Cato ging als verzorgster van haar moeder mee.

Henk van Buuren: „Wij gingen op de fiets en mijn ouders en de buren gingen met onze paard en wagen. Onze reis ging via Acquoy, waar de Huigensteeg enigszins onder water stond. Dat was werkelijk alles, wat we van het onder water zetten van de Betuwe hebben gemerkt. Vervolgens op weg naar Leerdam, Loosdorp, Leerbroek, Meerkerk, Ameide, Tienhoven en tenslotte Nieuwpoort. Hier moesten we met het veer de Lek over naar Schoonhoven. Het was me een drukte van jewelste daar. Heel Beesd stond daar zo'n beetje te wachten, voordat het kon worden overgezet. Toen ik met de fiets aankwam, zag ik ook de vrachtwagen van Huib Hoos, waarin mijn oma en mijn tante Cato zaten. Wij waren dus met de fiets bijna net zo snel als zij met de veewagen. Plotseling werden wij opgeschrikt door overvliegende vliegtuigen. Ik zocht met mijn vrienden dekking tegen de Lekdijk. Twee Nederlandse kruitschepen, die vlak bij het pontveer aan de wal lagen, werden door Duitse bommenwerpers gebombardeerd. Beide schepen gingen volledig de lucht in.

Na de beschieting konden wij eindelijk ook naar de overkant. Pas bij aankomst in Waddinxveen bleek dat bij de beschieting tante Cato geraakt was door een scherf in haar rug. Ze is in het ziekenhuis in Gouda nog acht weken zo goed mogelijk verpleegd, maar uiteindelijk toch overleden aan haar verwondingen op 7 juli 1940.

Die nacht kon niemand slapen. De radioberichten ontnamen zelfs de moedigsten hun zelfvertrouwen: de regering is met de koninklijke familie naar Engeland gevlucht... Hoe moet het nu verder?

Meer informatie over de oorlogsverhalen uit de regio is te vinden op de nieuwe website van Richard van de Velde: www.oorlogsslachtoffersgemeentegeldermalsen.nl.

Mocht u over aanvullende informatie beschikken, neem dan telefonisch contact met hem op: 0345-502583.